

УДК 324(477.8)“1939”

Олександра СТАСЮК

ВИБОРИ ДО Т. ЗВ. НАРОДНИХ ЗБОРІВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ У СВІТЛІ ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО ДОСВІДУ НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНУ

Висвітлено організацію та проведення виборів до т.зв. Народних Зборів Західної України у жовтні 1939 р. у світлі електорального досвіду населення регіону. Акцентовано на негативному ставленні західних українців, які були зорієнтовані на європейські демократичні стандарти до радянської виборчої системи, побудованої на безальтернативній основі, через зорієнтованість. Окреслено активні та пасивні методи спротиву місцевого населення під час виборів, а також форми пристосування до радянської дійсності. Вказано на неготовність населення до організованих форм протесту окупаційній владі внаслідок політичної дезорієнтації та відсутності впливових політичних осередків у середовищі західноукраїнського суспільства. Наведено якісні та кількісні характеристики псевдонародного представництва. За допомогою кліометричних методів доведено, що склад “народних обранців” не відповідав соціальному розшируванню західноукраїнського суспільства та вказував на штучний характер виборчого дійства і радянської демократії загалом. Виконано порівняльний аналіз електоральної поведінки населення у Західній Україні, Західній Білорусії та Північній Буковині, які майже одночасно були “визволені” Червоною армією.

Ключові слова: Західна Україна, Народні Збори, радянська виборча система, депутатське представництво, електоральна поведінка населення.

“Приєднання” Західної України до складу Української РСР у жовтні 1939 року мало як позитивні, так і негативні наслідки. Попри форсовану радянізацію регіону з невтішними для місцевого населення соціально-економічними та духовно-культурними змінами, його інтеграція до загальноукраїнського простору мала величезне державотворче значення. Тож ці події не можна оцінювати однозначно¹. Проте електоральний досвід західних українців, отриманий під час виборів до т.зв. Народних Зборів, був деструктивним, оскільки поклав край формуванню громадянського суспільства у регіоні та сприяв його радянізації.

Організація та проведення т. зв. Народних Зборів Західної України спричинили кардинальні зміни в житті західних українців та вплинули на суспільно-політичну ситуацію в Українській РСР загалом. Ця подія викликала і викликає незмінний інтерес з боку науковців. Попри величезну історіографію дослідники продовжують дискутувати про її значення в системі формування української нації та утворення незалежної Української держави, обговорюють юридично-правові та

¹ *Кульчицький С. І знову про 17 вересня... / С. Кульчицький // День. – 2000. – 16 вересня.*

термінологічні аспекти проблеми, намагаються збагнути її антропологічний вимір². Зокрема, потребують аналізу морально-психологічний стан населення під час підготовки та проведення виборів до т. зв. Народних Зборів, їх вплив на формування електоральних уподобань мешканців сучасної України тощо.

Мета статті – висвітлити проведення т.зв. Народних Зборів Західної України в світлі електорального досвіду населення регіону, з'ясувати штучний характер виборчого дійства та радянської виборчої системи загалом.

У середині 1930-х років в СРСР на конституційному рівні задекларовано демократичне виборче право. Після численних виборчих цензів та обмежень, якими рясніли Конституції 1918, 1926, 1929 рр., громадянам пропонували загальні рівні, прямі вибори при таємному голосуванні. Брати участь у виборах і бути обраними могли всі громадяни СРСР, які досягли відповідно 18 і 23 років, незалежно від расової та національної приналежності, статі чи віросповідання, освітнього цензу чи соціального походження. Окремими статтями гарантувалися виборчі права жінок та військовослужбовців. Можливість висунення кандидатів у депутати, окрім комуністичної партії, належала представникам громадських організацій та трудових колективів. Отже, формально Конституція 1936 р. делегувала громадянам широку повноваження стосовно участі в управлінні державою.

Однак насправді жодного народовладдя в Країні Рад не було. Демократичне виборче законодавство унаслідок особливих схем його застосування радянська влада використала для легітимізації провідної ролі комуністичної партії в державі та утвердження антинародного режиму. Недарма радянське керівництво у 1936 р., напередодні проведення перших “демократичних” виборів, відмовилося від пропозиції американської фірми “Omatig Woutng machin korporeichen” надіслати автоматичні машини для голосування³, які могли значно спростити процедуру підрахунку голосів. Однак прозорість виборчого процесу не входила у плани сталінської верхівки, адже вибори з метою збереження влади планували проводити під повним контролем комуністичної партії.

Партія контролювала виборчий процес на всіх його етапах. Рішення про проведення виборів приймали на засіданнях Політбюро ЦК ВКП(б), і лише після цього відповідні укази видавали Президії ВР СРСР та союзних республік. Контролю підлягали формування виборчих комісій та округів, складання списків виборців, ведення передвиборчої агітації, фінансові приготування тощо, а особливо процес голосування та підрахунку голосів. Склад майбутнього депутатського корпусу, всупереч виборчому законодавству, формувался у кабінетах обкомів та райкомів

² Ковалюк В. Західна Україна на початку Другої світової війни / В. Ковалюк // Сторінки історії України. XX століття / [за ред. С. Кульчицького]. – Київ: Освіта, 1992. – С. 99–112; Кондратюк С. Народні Збори Західної України // Право України. – Київ, 1999. – № 10. – С. 8–10; Баран В. Україна: західні землі 1939–1941 / В. Баран, В. Токарський. – Львів, 2009. – 448 с.; Литвин М. Р. 1939. Західні землі України / [М. Р. Литвин, О. І. Луцький, К. Є. Науменко]. – Львів, 1999. – С. 152; Терлюк І. Правові основи входження Західної України до складу СРСР-УРСР // Історія держави і права України: навч. посібник. – Київ: Атіка, 2011. – С. 763–767.

³ Журавлев В. П. Избирательное законодательство и выборы в 1937–1987 гг. [Електронний ресурс] / В. П. Журавлев, В. В. Фортунатов // Вестник ЦИК Российской Федерации. – 2013. – 9 августа. – Режим доступу: http://www.rcoit.ru/elect_history/1918-1990/17041/

задовго до офіційної процедури висування кандидатів у депутати, а громадянам лише доручали схвалити вибір, зроблений партійними структурами.

По кожному округу висували лише одного кандидата, хоча радянське виборче законодавство не забороняло залучати альтернативні кандидатури. Як правило, всіх кандидатів обирали у першому турі. Можливість переобрання кандидата, який не набрав потрібної кількості голосів, допускали, проте кандидатуру на повторні вибори також обирала влада, так що про жодну альтернативу не йшлося. Всі кандидати виступали з єдиною програмою від блоку комуністів і безпартійних, тож будь-які політичні дебати, спрямовані на пошуки ефективніших методів розвитку економіки чи вирішення суспільних проблем у державі, були зайвими. Безальтернативність виборів та запланованість їх результатів у Радянському Союзі обґрунтовували прогресивною роллю комуністичної партії та політичною монолітністю радянського суспільства, яке, будучи вихованим у патерналістському дусі, довіряло вирішення таких питань державі.

Саме такий принцип формування представницької гілки влади був нав'язаний західним українцям з приходом радянських військ у вересні 1939 р. Для громадян Західної України, зорієнтованих на європейські демократичні стандарти, це був абсолютно новий і багато в чому неприйнятний досвід. Попри утиски з боку поляків, мешканці Західної України звикли використовувати парламентську трибуну для захисту своїх соціальних та національних інтересів і сприймали вибори як дієвий механізм впливу на владу. Тому висунення кандидатів комуністичною партією на безальтернативній основі населення сприймало як наругу над демократією, а самі вибори називали “виборами без вибору” або “виборчою комедією”. Більшість галичан не могли повірити у те, що влада нав'язуватиме їм кандидата “згори”, що вони змушені будуть за нього голосувати, адже, на їхню думку, у цьому не було жодного сенсу. “Вони все ще жили недавнім минулим, коли за Польщі ми мали повне право голосувати за кого ми хотіли і мали право виставляти своїх кандидатів”,⁴ – згадував один із учасників тих подій Михайло Подворняк, який залишив спогади про ті часи.

Свій перший радянський електоральний досвід західні українці отримали під час проведення виборів до т. зв. Народних Зборів у жовтні 1939 р., учасники яких “висловили прохання” приєднати Західну Україну до УРСР. Рішення про проведення Зборів та їх режисура належали московському керівництву, яке цим актом прагнуло легітимізувати свою присутність у регіоні та якнайшвидше інтегрувати його до складу СРСР. З огляду на значну кількість польського населення у регіоні влада планувала також провести Польські Народні Збори, але внаслідок уточнення лінії кордону низка територій, які згідно з пактом Молотова-Ріббентропа мали опинитися у складі СРСР (Любельщина, східна Мазовщина), відійшли до Німеччини, тож проблема ця відпала сама собою⁵.

Організацію та проведення виборів до т. зв. Народних Зборів партійні органи та спецслужби жорстко контролювали, хоча зовні усе було доволі демократично.

⁴ Подворняк М. Вітер з Волині. Спогади / М. Подворняк. – Вінніпег, 1981. – С. 36.

⁵ Wnuk R. Za pierwszego sowieta. Polska konspiracja na kresach wschodnich II RP (wrzesien 1939 – czerwiec 1941) [Електронний ресурс] / Rafał Wnuk. – Режим доступу: <http://web.archive.org/web/20110611204439/http://www.ipn.gov.pl/portal/pl/345/5549>

Передвиборчі мітинги та зібрання відвідували сотні і тисячі західних українців, адже інтерес до радянських змін був справді високим. Проте присутність військових та поспіх, із яким організували дійство, що на довгі роки мало вирішити долю 7 млн. західних українців, наводили на думку про штучність процесу і радянської демократії загалом. Відомий український письменник Олександр Довженко, який особисто брав участь у проведенні Народних Зборів та зняв документальний фільм про ці події, пізніше написав у своєму щоденнику: “Народ український фактично був тут ні при чому...”⁶

Низка фактів беззаперечно вказують на те, що радянський режим у Західній Україні запроваджували примусово. Для організації та проведення Народних Зборів ЦК КП(б)У скерував у регіон 240 партійних працівників, 142 комсомольця, 80 політпрацівників Українського фронту⁷. У підготовці Народних Зборів також взяли участь 10 тис. агітаторів зі східноукраїнських земель, з яких 7 350 працювали у виборчих комісіях⁸. З метою переконати західних українців у перевагах радянського способу життя у регіон відрядили групу видатних східноукраїнських та російських учених, письменників, композиторів, артистів (Микола Бажан, Андрій Малишко, Олександр Довженко, Василь Лебедєв-Кумач, Оксана Петрусенко та ін.). Напередодні виборів у містах і селах відбувалися багатолюдні мітинги, паради, урочисті збори, на яких висували кандидатів. Зокрема, 21 жовтня у Луцьку відбулася “масова демонстрація визволеного народу” за участі 40 000 людей⁹. 14 жовтня з Києва у Західну Україну вирушив агітпоїзд, сформований політвідділом Південно-Західної залізниці СРСР, який складався з 10 вагонів: вагон-музей Т. Г. Шевченка, вагон-клуб, вагон-редакція, вагон-електростанція, також у ньому були звукова кінопересувна установка з різними кінострічками, радіовузол, патефони і радіоли¹⁰. Новим явищем для місцевого населення стали встановлені на центральних площах населених пунктів гучномовці, з яких лунали радянські пісні.

Величезну роль у організації Народних Зборів відводили частинам Червоної армії, які були закріплені за кожним виборчим округом для проведення агітації, охорони виборчих дільниць та утримання громадського спокою. Настанови керівникам тимчасових управлінь та військовому командуванню стосовно організаційних питань та масово-політичної роботи з населенням під час підготовки та проведення виборчої кампанії давав особисто М. С. Хрущов¹¹.

День виборів до Народних Зборів військова рада Українського фронту призначила на 22 жовтня. Згідно з радянським виборчим законодавством у виборах могли взяти участь всі особи, які досягли 18 років, однак влада “Положенням про вибори до

⁶ Довженко О. П. Щоденникові записи, 1939–1956 = Дневниковые записи, 1939–1956 / О. П. Довженко; гол. ред. Є. В. Мезенцева. – Харків: Фоліо, 2013. – С. 126.

⁷ Яким С. С. Західна Україна в 1939 році: визволення, включення чи возз’єднання / С. С. Яким // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. – Львів, 2001. – № 431: Держава та армія. – С. 74.

⁸ Там само.

⁹ Бугайчук А. Як голосували за совєтів [Електронний ресурс] / А. Бугайчук // Волинь Пост. – 2013. – 28 грудня. – Режим доступу: <http://www.volynpost.com/articles/301-iaak-golosuvaly-za-sovietiv>

¹⁰ Там само.

¹¹ Сергійчук В. Добровільне возз’єднання як форма радянзації (до 70-річчя Українських Народних Зборів у Львові) [Електронний ресурс] / В. Сергійчук // Режим доступу: <https://www.religion.in.ua/2218-dobrovilne-vozyvednannya-yak-forma-radyanizaciyi.html>

Українських Народних Зборів Західної України” (ст. 20)¹² відчутно обмежила активне та пасивне право громадян. Всупереч сталінській Конституції (стаття 141), яка гарантувала право виставляти кандидатів у депутати комуністичній партії та широким колам громадськості, “Положення...” надавало таку можливість лише тимчасовим управлінням, селянським комітетам, зборам робітників на підприємствах та інтелігенції. Радянська влада у такий спосіб усувала від виборчих перегонів представників опозиційних сил та забезпечувала прогнозованість складу майбутніх “народних обранців”.

Процедура висування та реєстрації кандидатів була скорочена до мінімуму й зайняла всього чотири дні, а до бюлетенів вносили лише одну кандидатуру. Альтернативних кандидатів не вписували у бюлетені без будь-яких пояснень. Народний артист України Олександр Гринько, який у молодості брав участь у виборчій кампанії до Народних Зборів від рідного села Грибове (тепер с. Грибова Тернопільської обл.), згадував, що у день голосування не знайшов свого прізвища у надрукованих бюлетенях, хоча офіційно був зареєстрований кандидатом. Натомість у бюлетені вписали прізвище його опонента лікаря Божка, людини москвофільської орієнтації, за якого активно агітували представники влади. І лише принциповість довіреної особи О. Гринька Павла Шевчука, який наполегливо пояснював виборцям, що вони мають право викреслити небажаного кандидата та вписати прізвище Гринько у бюлетені, забезпечила останньому переконливу перемогу (2 500 – за, 40 – проти)¹³.

“Положення про вибори...”, зрештою як і сталінська Конституція, не допускали самовисування, тому ініціативу купців м. Рівного і селян Новоселиці Дятківської волості, які запропонували свої кандидатури, було проігноровано¹⁴. Активно працювали спецслужби, які пильнували, щоб у число висуванців не потрапили ворожі елементи та особи непролетарського походження, через що священника, який був висунутий кандидатом у депутати по Луцькому округу, зняли з виборчих перегонів¹⁵. Натомість “Положення...” дозволяло вносити до списків виборців та кандидатів у депутати тих, хто прибув у Західну Україну, емісарів нової влади, тобто людей, котрі були на той час громадянами зовсім іншої держави. Штучність і театралізованість виборчого дійства підсилювалася висуванням символічних кандидатів – Сталіна, Молотова, Ворошилова, Хрущова, що мало продемонструвати прихильність населення Західної України до влади Рад та їх згоду інтегруватися до радянської політичної системи.

Попри певну ейфорію в західноукраїнському суспільстві, зумовлену усуненням поляків від керівництва краєм, місцеве населення виявило неоднозначне ставлення до підготовки та проведення Народних Зборів. Були зафіксовані випадки протесту проти тоталітарних методів дій влади. Наприклад, у кількох селах на Станіславщині люди відмовлялися голосувати, вигукуючи антирадянські гасла: “Ми за комунію голосувати не будемо! Хай живе вільна і самостійна Україна”, “Геть Червону армію! Геть Радянську владу з комунізмом”¹⁶ тощо. Антивиборчу агітацію намагалася проводити

¹² Положення про вибори до Українських Народних Зборів Західної України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/27737>

¹³ Козловський Б. Перші совіти були кращі. Бо скорше пішли... / Б. Козловський // Високий замок. – 2009. – 28 жовтня.

¹⁴ Сергійчук В. Добровільне воз’єднання як форма радянзації... [Електронний ресурс].

¹⁵ Там само.

¹⁶ Там само.

підпільна ОУН, у результаті чого у деяких населених пунктах дійшло до збройних сутичок між військовими підрозділами Червоної армії та оунівським підпіллям¹⁷.

Однак більшість населення все ж добровільно прийшло на виборчі дільниці, скорившись адміністративному та моральному тиску з боку влади, хоча й напевно усвідомлювали, що “публічне приниження, яким була участь у “виборах”, робило з них не жертву, а спільника окупантів”¹⁸. Інші наївно сподівалися, що лояльність до режиму забезпечить їм участь у керівництві краєм, і вони зможуть впливати на організацію суспільного життя. Політичну невизначеність та неготовність західних українців до організованого протесту окупаційній владі влучно окреслив в одному зі своїх публічних виступів відомий композитор Станіслав Людкевич: “Нас визволили і нема на то ради”¹⁹.

Результати явки та голосування під час виборів до Народних Зборів були наслідком виразної стимуляції виборчого процесу з боку влади, проте вони дещо відрізнялися від незмінних показників 99,6–99,9 %, якими традиційно завершувався виборчий процес у Радянському Союзі. Згідно з офіційними даними, у голосуванні взяли участь лише 92,83 % виборців, з яких 90,93 % віддали голоси за провідних кандидатів. Багато дослідників і ці результати вважають завищеними, оскільки вони не відповідали реальним настроям виборців. Зокрема, за даними перепису 1931 р. тільки у трьох східногалицьких воєводствах (Львівському, Тернопільському та Станіславському) проживало 1 млн. 547 тис. осіб польського населення, яке, як правило, відмовлялося від голосування через втрату державності. Тоді як офіційно влада оголосила лише про 342 278 осіб, які не прийшли на виборчі дільниці. Поляки становили також відчутну більшість населення у Станіславі, Львові та інших містах Західної України, однак, за даними виборчих комісій, у цих містах проголосувало понад 90% виборців. Так, у Львові, згідно з офіційними даними, із 268 382 виборців брали участь у голосуванні 256 802 чоловіка, або 95,68 %, з яких за кандидатів проголосувало 240 068 чоловік, або 93,48 %²⁰.

Із 1 495 учасників, делегованих до Народних Зборів, було обрано лише 1 484 особи. Викреслили прізвища кандидатів 325 918 голосуючих, а 75 925 бюлетенів були визнані недійсними²¹. 11 висуванців (8 на Волині та 3 на Львівщині) не отримали потрібних понад половину голосів виборців, але влада на цьому не акцентувала. У “Повідомленні комітету з організації виборів до Народних Зборів Західної України про результати голосування 22 жовтня 1939 р. в Західній Україні”²² від

¹⁷ Муравський О. І. Народні Збори Західної України / О. І. Муравський // Енциклопедія історії України / [гол. редкол.: В. А. Смолій]. – Київ: В-во “Наукова думка”, 2010. – Т. 7. – С. 195.

¹⁸ Gajos B. Za pierwszego sowieta, czyli polska konspiracja na Kresach 1939–1941 [Електронний ресурс] / B. Gajos. – Режим доступу: <http://historia.org.pl/2010/05/04/za-pierwszego-sowieta-czyli-polska-konspiracja-na-kresach-1939-1941/>

¹⁹ Хом'як О. “Нас визволили, і нема на то ради” (Як західні українці “легально” радянськими стали / О. Хом'як // Високий замок. – 2015. – 26 жовтня.

²⁰ Повідомлення комітету з організації виборів до Народних Зборів Західної України про результати голосування 22 жовтня 1939 р. в Західній Україні 28 жовтня 1939 р. // Молода гвардія. – 1939. – № 7. – С. 3.

²¹ Возз'єднання українського народу в єдиній українській радянській державі (1939–1949). Збірник документів і матеріалів / [за ред. П. Гудзенка, Ф. Шевченка; упоряд. В. Павлюк та ін.]. – Київ: Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1949. – С. 39.

²² Повідомлення комітету з організації виборів... // Молода гвардія. – 1939. – № 7. – С. 3.

28 жовтня 1939 р. вказано, що у цих виборчих округах призначено перевибори, але вони так і не відбулися.

Якісні характеристики учасників Народних Зборів не відповідали соціально-політичному розшаруванню населення Західної України. Серед висуванців було 98 членів ВКП(б) (тобто громадян СРСР), 81 представник інших партій, переважно Комуністичної партії Західної України (КПЗУ) та Комуністичної партії Польщі (КПП), 1 265 безпартійних. За соціальним складом делегати поділялися на робітників (415), селян (766) та представників трудової інтелігенції (270). Делегатами Народних Зборів стало багато жінок (251), що було не властиво для західноукраїнського суспільства, яке формувалося на патріархальних цінностях. За національним складом представництво було переважно українським (1389 чол.), проте до його складу увійшли також євреї (61), поляки (44) і росіяни (8). Представництво Народних Зборів негативно характеризував низький освітній рівень учасників, адже походили делегати переважно з найменш привілейованих прошарків населення. Більшість висуванців мали початкову освіту – 72,6 %, а 1,6 % взагалі були неписьменними. Особи з вищою освітою становили лише 5,2 %, із середньою – 20,6 %²³.

З політично-пропагандистських міркувань до делегатів Народних Зборів потрапили впливові у західноукраїнському суспільстві особи – відомий історик Богдан Дудикевич, літературознавець Кирило Студинський, лікар Мар'ян Панчишин, композитор Філарет Колесса, письменниця і педагог Іванна Блажкевич, син Івана Франка – Петро Франко та ін., однак було багато випадкових осіб. Один із очевидців тих подій згадував у своїх спогадах: “Хто були кандидати на депутатів? Це була дуже різнорідна публіка. В моїй виборчій окрузі кандидатом був якийсь невідомий “трудоющий”. Казали, кам’яничний сторож. Жаден комуніст, жаден “клясово усвідомлений”, а якийсь Богу духа винен бідолаха. Були між кандидатами й наші відомі громадяни, загальношановані й поважні люди. Але політичних діячів між ними не було, тільки “культурники” – лікарі, мистці тощо. Переважна більшість депутатів була з селян і робітників. Причому між ними теж траплялися порядні й свідомі люди, але була теж наволоч, навіть кримінальні типи...”²⁴

За подібним сценарієм Москва “узаконоувала” анексію й інших “приєднаних” територій із компактним проживанням українського населення. Недарма Народні Збори Західної Білорусії запланували провести на кілька днів пізніше, ніж у Західній Україні – 29–30 жовтня 1939 р., щоб урахувати їхній досвід²⁵. Тут також вибори проходили під жорстким контролем влади та військових, а регіон був охоплений “більшовицьким вогнем агітації”. Побоюючись висування кандидатами до НЗ Західної Білорусії представників опозиційних політичних партій, член Військової Ради, секретар ЦК КП(б)Б тов. Пономаренко на нараді голів тимчасових управлінь Західної Білорусії 4 жовтня 1939 р. наказував усунути їх від участі у виборчих перегонах: “Бундівців прямо не дозволяти, їх керівників заарештовувати, і провід ППС також. Політики вони не змінять, але можуть нам напаскудити”²⁶. Опозиційні до

²³ Луцький О. І. Радянізація Львова: вересень 1939 – червень 1941 рр. [Електронний ресурс] / О. І. Луцький. – Режим доступу: <http://map.lviv.ua/statti/luckij2.html>

²⁴ Західня Україна під большевиками / [упоряд. М. Рудницька]. – Нью-Йорк, 1958. – С. 57.

²⁵ Стенограма совещания председателей временных управлений Западной Белоруссии. 1939 г. 4 октября // Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі. – Ф. 4п. – Воп. 21. – Спр. 1748. – Арк. 2.

²⁶ Стенограма совещания председателей временных управлений Западной Белоруссии. ... – Арк. 2.

влади настрої висловлювали також литовці, які проживали на території Західної Білорусії. Вони, як і поляки в Західній Україні, стали першими кандидатами на вивезення у Сибір.

Захоплення радянським режимом північнобуковинського регіону організаційно дещо відрізнялося від “приєднання” інших західноукраїнських земель, проте його суть залишалася незмінною – згоди автохтонів не питали. Згідно з радянсько-німецькими домовленостями, Москва 28 червня 1940 р. вислала Румунії ноту про порядок передачі Північної Буковини та Бессарабії СРСР та запропонувала румунським військам очистити ці території протягом 4-х днів. Загнане у глухий кут румунське керівництво змушене було погодитися на вимоги Кремля. Намагаючись замаскувати агресію під акт самовизначення, радянська влада організувала й відрядила до Москви “повноважну делегацію буковинців”, яка на VII сесії Верховної Ради СРСР виступила із “проханням включити територію Північної Буковини до складу УРСР”. Рішенням Верховної Ради СРСР від 2 серпня 1940 р. це клопотання задовольнили. А 12 січня 1941 р. у новоствореній Чернівецькій області відбулися вибори до ВР СРСР та УРСР першої каденції. Низький рівень національної та громадянської свідомості північних буковинців робив їх слухняними виконавцями волі режиму, однак багато з них розуміли, що радянські вибори не мають нічого спільного з демократичним волевиявленням населення. Зокрема, учитель с. Довжок Новоселицького р-ну Чернівецької обл. Спатар активно агітував проти виборів: “Це суцільна дурість і обман, які робляться тільки для закордону. Вони ж самі виставляють своїх кандидатів, а ті потім з успіхом душать народ. Хіба народ виставляє кого він хоче?! Ні, заставляють голосувати за тих, за кого скажуть”²⁷. Вибори до місцевих Рад у Чернівецькій обл. до війни провести не встигли. Зрештою великої потреби у цьому не було, адже вже 2 липня 1940 р. за наказом “згори” тут утворено тимчасові повітові виконавчі комітети, які й перебрали на себе функції місцевого управління.

Отже, вибори до т. зв. Народних Зборів Західної України, як і Західної Білорусії, а також “приєднання” території Північної Буковини до УРСР були чітко спланованими акціями, які мали виразний окупаційний та репресивний характер. Вони були покликані узаконити окупацію вказаних територій та продемонструвати прихильність місцевого населення до радянської влади. Вибори не відображали реального ставлення населення до територіальних змін у регіоні через тиск на виборців з боку влади та відверті фальсифікації їх результатів. Електоральну поведінку населення не можна назвати конструктивною, адже більшість людей остерігаючись репресій, голосували всупереч власним переконанням. Відсутність організованого спротиву окупаційним діям влади з боку місцевого населення можна пояснити слабким рівнем політичної свідомості мас та відсутністю у них будь-якої альтернативи.

²⁷ Мусієнко І. Політичні репресії на Північній Буковині та Хотинщині у 1940–1941 рр. // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – Київ, 2000. – № 2–4. – С. 473.

Olexandra Stasiuk. Elections to the so called People's Assemblies of Western Ukraine in light of the electoral experience of the local population

The article discusses preparation to and elections to the so called People's Assemblies of Western Ukraine in October 1939 in light of electoral experience of local population. It highlights negative attitude of the locals towards the Soviet election system, which was built on a non-competitive basis, as they were in favour of European democratic standards. The article outlines active and passive methods of resistance of the local population during the elections, as well as the forms of their adaptation to the Soviet reality. It shows reluctance of the locals to resort to organized forms of protest against the occupation authorities which was caused by political disorientation and absence of influential political organizations in Western Ukrainian society. The article provides qualitative and quantitative characteristics of allegedly popular representation. Using cliometrics it proves that the composition of 'people's representatives' did not correspond to social stratification of the local society and thus reveals the artificial nature of the elections in particular, and the Soviet democracy in general. The article also provides a comparative analysis of the electoral behaviour of the population in Western Ukraine, Western Belarus and Northern Bukovyna, regions almost simultaneously 'liberated' by the Red Army.

Key words: Western Ukraine, People's Assembly, Soviet electoral system, parliamentary representation, electoral behaviour of the population.